

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Ilony Szostak-Joško

pt. ***Psychospołeczne korelaty satysfakcji z pracy***

nauczycieli szkół podstawowych

napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UMCS Teresy Zubrzyckiej-Maciąg

Promotor pomocniczy dr Magdalena Barabas

1. Uwagi ogólne

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno-empiryczny. Autorka podejmuje w niej ważną i zawsze aktualną problematykę satysfakcji z pracy nauczycieli – grupy zawodowej o szczególnym znaczeniu społecznym. Poziom satysfakcji z pracy oraz jej podmiotowe i środowiskowe korelaty stanowią istotny obszar badań z uwagi na powiązania z dobrostanem nauczycieli w miejscu pracy wobec niełatwej sytuacji zawodowej i trudnych warunków pracy, zmian współczesnej szkoły, a także wyzwań związanych z rozwojem sztucznej inteligencji i przemianami społeczno-kulturowymi.

Recenzowaną pracę oceniam pozytywnie. Za taką oceną przemawia fakt, że Autorka podjęła niezwykle istotne poznawczo i praktycznie kwestie - ze względu na funkcjonowanie zawodowe i osobiste nauczycieli oraz konieczność poszukiwania optymalnych rozwiązań dotyczących przygotowania i rozwoju zawodowego oraz wsparcia nauczycieli w tym zakresie. Zagadnienia te stanowią wyzwanie nie tylko edukacyjne, lecz także społeczne. Pani mgr Ilona Szostak-Joško wykazała się dobrą orientacją w zakresie podejmowanych zagadnień, zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej przedłożonej do recenzji rozprawy: projektowania i realizacji badań ilościowych, umiejętnością analizy

i prezentacji oraz interpretowania rezultatów badań własnych. Dzięki uzyskanym wynikom przeprowadzonych badań Doktorantka poszerza dotychczasową wiedzę w obszarze nauk społecznych z zakresu pedagogiki i pedagogiki pracy - z uwagi na podejmowane zagadnienia, badaną grupę oraz obszar badań, jakim są psychospołeczne korelaty satysfakcji z pracy nauczycieli, usytuowany w kontekście szerokiej problematyki humanizacji pracy. Stąd też, niewątpliwie można uznać, że recenzowana rozprawa wpisuje się w rozwój badań nad problematyką przygotowania do pracy, rozwoju i funkcjonowania zawodowego nauczycieli.

2. Szczegółowa ocena struktury i treści poszczególnych rozdziałów rozprawy

Dysertacja doktorska Pani mgr Ilony Szostak-Joško liczy 264 strony. Składa się ze wstępu, trzech rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego oraz rozdziału z analizą wyników badań własnych, podsumowania, zakończenia, bibliografii oraz spisu tabel. Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, opracowana zgodnie z zasadami przyjętymi w tego rodzaju rozprawach naukowych.

Rozprawę rozpoczyna *Wstęp* zamieszczony na stronach 5-7, stanowiący wprowadzenie do omawianych w rozprawie zagadnień, w którym Autorka charakteryzuje w zwięzły sposób zagadnienia związane z tematem pracy, prezentując powody podjęcia badań w zakresie rozpatrywanej problematyki oraz strukturę pracy. Poprzedza on teoretyczną część pracy, składającą się z trzech rozdziałów zajmujących łącznie 108 stron (ss. 8-116). Doktorantka prezentuje w nich podstawy i założenia teoretyczne przyjęte w procesie badawczym. Są to następujące zagadnienia: specyfika zawodu współczesnego nauczyciela (rozdział I); ogólna charakterystyka satysfakcji z pracy (rozdział II) oraz ogólna charakterystyka wybranych korelatów satysfakcji z pracy - zasobów osobistych (rozdział III). W tym miejscu chciałabym zasugerować niewielką zmianę w tytułach rozdziałów II i III tak, aby nie powtarzało się w nich sformułowanie „ogólna charakterystyka”.

Rozdział czwarty, liczący 24 strony (ss. 117-141) zawiera założenia metodologiczne badań własnych Autorki. W dalszej części znajduje się empiryczna część pracy składająca się z jednego rozdziału, w którym zaprezentowano na 71 stronach wyniki oraz analizy przeprowadzonych badań (ss. 142-213). Jest to rozdział najbardziej obszerny, ponadto należy zauważyć, że część teoretyczna i część metodologiczno-empiryczna pracy zajmują podobną

liczbę stron, co świadczy o właściwym rozkładzie treści prezentowanej dysertacji. Można stwierdzić, że praca stanowi zamkniętą całość, ukazującą w spójny sposób zamysł badawczy Doktorantki.

Ocenę teoretycznej części rozprawy rozpocznę od rozdziału pierwszego zatytułowanego *Specyfika zawodu współczesnego nauczyciela*, zamieszczonego na stronach 8-37. Ta część wprowadza w zagadnienia ukazujące zadania zawodowe współczesnego nauczyciela. Autorka, korzystając z wybranej literatury naukowej oraz rozporządzenia ministerialnego prezentuje obowiązki nauczycieli, a także wymagania i oczekiwania wobec tej grupy zawodowej. Zadania zawodowe nauczyciela są przedstawione nieco chaotycznie, bez przyjętego kryterium, w związku z tym trudno dowiedzieć się z treści rozdziału na czym polegają np. zadania wychowawcze czy opiekuńcze nauczyciela, które to są zadania i jakiego zakresu pracy dotyczą. Doktorantka prezentuje kilka klasyfikacji zadań zawodowych nauczycieli korzystając z publikacji różnych autorów nie porządkując tych treści, w związku z czym powstał zagmatwany i niespójny spis wielu czynności zawodowych z różnych obszarów pracy nauczycieli. W dalszej części Autorka charakteryzuje pożądaną sylwetkę osobowościową nauczyciela, przedstawiając w pierwszej kolejności kompetencje cenione w pracy nauczyciela, a następnie dyspozycje osobowościowe współczesnego nauczyciela. Na uznanie zasługuje fakt, że prezentowane kompetencje są pogrupowane i dość precyzyjnie omówione - Doktorantka dokonała udanej próby ich klasyfikacji i opisu przez pryzmat różnych podejść badawczych. Sylwetka osobowościowa nauczyciela jest przedstawiona w odniesieniu do zadań i zachowań zawodowych. Należy docenić podjęte przez Autorkę analizy osobowości nauczyciela w powiązaniu z praktycznymi przykładami z codzienności szkolnej, czym podkreśliła znaczenie cech osobowościowych przy wykonywaniu tej specyficznej pracy trafnie zauważając, że omówione dyspozycje osobowościowe i kompetencje warunkują jakość wypełniania przez nauczycieli złożonej i wielowymiarowej roli społecznej. Ostatnia część pierwszego rozdziału zawiera opis wybranych czynników obciążających w pracy nauczyciela. Autorka, na podstawie umiejętnie dobranej literatury wyodrębniła liczne niedogodności tej pracy, podkreślając, że generują one niepotrzebny stres i ograniczają możliwość odczuwania satysfakcji zawodowej. Treść rozdziału pierwszego rozprawy pokazuje, że Doktorantka bardzo dobrze zna analizowaną problematykę, o czym

świadczy przemyślany układ rozdziału oraz umiejętność wyboru zagadnień teoretycznych odpowiadających ogólnej koncepcji dysertacji.

W rozdziale drugim pt. *Ogólna charakterystyka satysfakcji z pracy* (ss. 38-77) Autorka dokonała wielostronnej analizy tego zagadnienia na podstawie różnych stanowisk badawczych rozróżniających pojęcie satysfakcji i zadowolenia z pracy oraz podkreślając znaczenie czynników sytuacyjnych i zasobów osobistych nauczycieli. Autorka prezentuje też wybrane koncepcje satysfakcji z pracy, w tym *Transakcyjny Model Jakości Życia*, który stanowi podstawę teoretyczną przeprowadzonych badań empirycznych. W dalszej części Doktorantka przeprowadza analizy uwarunkowań satysfakcji z pracy nauczyciela, akcentując znaczenie odczuwania zadowolenia z pracy w odniesieniu do funkcjonowania zawodowego i osobistego nauczycieli. Ostatnia część rozdziału zawiera przegląd badań dotyczących satysfakcji z pracy nauczycieli, Autorka podejmuje tu interesujące rozważania dotyczące odczuwania satysfakcji zawodowej w kontekście jednostki oraz organizacji. W tej części pracy docenia sposób, w jaki Doktorantka prowadzi dyskusję z różnymi ujęciami satysfakcji z pracy w kontekście jej znaczenia oraz czynników ją warunkujących. Treść rozdziału drugiego świadczy o rzetelnej analizie literatury przedmiotu oraz o dogłębnej znajomości zagadnień związanych z podjętą problematyką. W tym rozdziale Autorka jednoznacznie wskazuje szczegółowe kwestie problemowe, których rozstrzygnięcie pozwoliłoby na realizację zasadniczego celu rozprawy doktorskiej. Przywołane uzasadnienia teoretyczne są dojrzałe i niezwykle cenne z perspektywy założeń metodologicznych oraz sposobu analizy i interpretacji wyników badań.

Rozdział trzeci zatytułowany *Ogólna charakterystyka wybranych korelatów satysfakcji z pracy (zasoby osobiste)* (ss. 78-116) zawiera niezwykle cenne, z uwagi na ich znaczenie dla funkcjonowania zawodowego oraz odczuwania satysfakcji z pracy, treści związane z dyspozycjami osobowościowymi nauczyciela. Autorka analizuje kategorie takie, jak: asertywność, samoocenę, poczucie koherencji, styl radzenia sobie ze stresem oraz poczucie własnej skuteczności, zwracając przy tym uwagę na znaczenie rozpatrywanych cech osobowościowych w kontekście zachowań, reakcji, postaw i odczuć nauczyciela określających styl jego pracy oraz doświadczane emocje. W końcowej części rozdziału, przywołując reprezentatywne badania, Doktorantka prezentuje rozważania dotyczące zmiennych socjodemograficznych, które mają związek z odczuwaniem satysfakcji z pracy.

W tym rozdziale Autorka wskazuje szczegółowe kwestie, które uzupełniają wcześniejsze treści, całościowo ukazując wielowymiarowy charakter analiz dotyczących satysfakcji z pracy, co tworzy podstawy zaprojektowania i realizacji projektu badawczego.

Podsumowując część teoretyczną stwierdzam, że Doktorantka posiada szeroką wiedzę w zakresie rozpatrywanej tematyki badań. Potrafi sprawnie nią operować w celu wyjaśnienia różnych koncepcji odczuwania satysfakcji z pracy. W części dysertacji dotyczącej konceptualizacji znajdujemy opis pojęć stosowanych w badaniach, co wyjaśnia sposób ich rozumienia i interpretacji. Doktorantka analizuje wiele zagadnień i liczne kategorie pojęciowe, co pozwala na ukazanie w szerszej perspektywie podjętą w dysertacji problematykę. Autorka wykazała się umiejętnością prowadzenia pogłębionych rozważań, przybliżając niezbędne do przeprowadzenia badań pojęcia, odwołując się do umiejętnie dobranej literatury przedmiotu. Obszerne treści rozdziałów teoretycznych dotyczące specyfiki podejmowanej problematyki stanowią podstawę prezentowanych w dalszej części pracy badań empirycznych. Autorska koncepcja badań zaproponowana przez Panią mgr Ilonę Szostak-Joško powstała w wyniku rzetelnej eksploracji literatury przedmiotu i oceny przydatności analitycznej prezentowanych w części teoretycznej zagadnień w odniesieniu do realizacji badań. Opracowany w dysertacji konstrukt teoretyczny daje podstawę do sformułowania założeń metodologicznych. Pozytywną ocenę tej części pracy wzmacnia też sposób przedstawiania treści poszczególnych rozdziałów – każdy z nich rozpoczyna się krótkim wprowadzeniem oraz kończy podsumowaniem zawierającym analizy i refleksje Autorki dotyczące prezentowanych zagadnień.

Następny rozdział, zatytułowany *Metodologiczne podstawy badań własnych*, zawiera pięć podrozdziałów, w których kolejno zostały przedstawione wszystkie etapy procesu badawczego. W pierwszym z nich zatytułowanym *Teoretyczne podstawy badań* (ss. 117-120) Autorka przedstawia założenia teoretyczne badań, przybliżając koncept *Transakcyjnego Modelu Jakości Życia* oraz uzasadniając wybór rozpatrywanych zmiennych socjodemograficznych. Jest to dojrzałe podejście badawcze, porządkujące realizowaną procedurę badań. W mojej ocenie stanowi to istotną wartość recenzowanej dysertacji. W kolejnej części rozdziału Autorka przedstawia cel badań, problemy i hipotezy robocze (ss. 120-123), nie określając jednak przedmiotu badań, czyli konkretnego doprecyzowania, jakich obiektów, rzeczy, zjawisk czy procesów badania dotyczą i w odniesieniu do których

formułowane są pytania badawcze. Określenie i wyznaczenie przedmiotu badań jest niezwykle ważną częścią całego procesu badawczego, dlatego jego brak stanowi istotne niedopatrzenie. Sformułowanie celu głównego badań nie budzi większych zastrzeżeń, jednak uwzględniając fakt, że przedłożona do recenzji rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny, można było przedstawić cele szczegółowe lub można też główny cel badań dodatkowo uszczegółowić przedstawiając go w trzech kategoriach: teoretycznej poznawczej i praktycznej. W dalszej części rozdziału przedstawiono główny problem badawczy oraz sformułowano pięć problemów szczegółowych. Przedstawione pytania badawcze ukazują proces myślowy prowadzący do realizacji celu badań. W nawiązaniu do przyjętych celów rozprawy, a także na podstawie przestudiowanej literatury oraz postawionego problemu badawczego Doktorantka sformułowała główną hipotezę badawczą, a także określiła zmienne niezależne, którymi są dyspozycje osobowościowe (asertywność, samoocena, poczucie koherencji, styl radzenia sobie ze stresem oraz poczucie własnej skuteczności) oraz zmienne socjodemograficzne (płeć, wiek, staż pracy, stopień awansu zawodowego, rodzaj nauczanego przedmiotu, miejsce pracy, miejsce zamieszkania, stan cywilny, liczba dzieci, status materialny). Zmienną niezależną uczyniono satysfakcję z pracy (koledzy, przełożony, treści pracy, warunki pracy, organizacja i kierownictwo, rozwój, wynagrodzenie, zapewnione miejsce pracy). Autorka prezentuje zależności między analizowanymi zmiennymi w postaci schematu graficznego (s.122). Konsekwencją przyjętej strategii badawczej był dobór metody i techniki badań oraz narzędzi badawczych. Doktorantka opisała i zastosowała następujące narzędzia: Arkusz Opisu Pracy, Kwestionariusz Asertywności dla Nauczycieli i Wychowawców, Kwestionariusz Samooceny Rosenberga, Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych, Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności, Kwestionariusz Orientacji Życiowej oraz autorski kwestionariusz ankiety do uzyskania danych socjodemograficznych. Przedstawione treści świadczą o kompetencjach merytorycznych i metodologicznych Doktorantki. Część pracy dotycząca charakterystyki terenu i doboru próby badawczej, a także organizacji i przebiegu badań jest opisana starannie i również nie budzi zastrzeżeń. Należy podkreślić, że w opisach zastosowanych strategii badawczych, w ich uzasadnieniach oraz planowanej realizacji, widoczna jest dobra znajomość zagadnień metodologicznych, jak też możliwości ich stosowania w praktyce badawczej, co uzasadnia pozytywną ocenę części metodologicznej rozprawy.

W ostatnim, piątym rozdziale Doktorantka prezentuje wyniki badań oraz analizy uzyskanych danych empirycznych. Są w nim trzy podrozdziały, z których pierwszy zawiera wyniki i analizy dotycząca rozpatrywanych aspektów satysfakcji z pracy (ss. 142-145), drugi – dyspozycji osobowościowych nauczycieli (ss. 145-163), a trzeci dotyczy typów satysfakcji z pracy w powiązaniu z cechami osobowościowymi badanych nauczycieli (ss. 163-195). Skrupulatna analiza zgromadzonego przez Autorkę bogatego materiału empirycznego koresponduje z postawionymi w pracy pytaniami badawczymi. Doktorantka prawidłowo prowadzi wnioskowanie na podstawie wykonanych obliczeń i testów statystycznych. Podsumowując - Autorka zebrała bogaty materiał empiryczny, który następnie poddała analizie statystycznej. Prawidłowo i wnikliwie wykonała niezbędne obliczenia, uzyskując odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W mojej ogólnej ocenie Autorka dość sprawnie prezentuje wyniki badań i prowadzi wnioskowanie statystyczne. Proponowałabym wzbogacić uzyskane wyniki badań o interpretacje i wyjaśnienia pedagogiczne w powiązaniu z pogłębioną analizą otrzymanych wyników badań porównując je z badaniami innych naukowców. Takie odniesienia znajdują się jedynie pod niektórymi tabelami. W mojej opinii warto przeprowadzić tego rodzaju analizę, uwzględniającą kontekst innych badań tej problematyki. Wtedy można by było podjąć próbę odpowiedzi na pytanie: dlaczego? Skąd biorą się podobieństwa czy różnice między wynikami badań? Taka interpretacja wyników byłaby znacznie ciekawsza. W *Podsumowaniu* (ss. 196-207) i *Zakończeniu* (ss. 208-213), będącymi ostatnimi częściami pracy Doktorantka prezentuje wnioski wyprowadzone z analizy teoretycznej badań oraz na podstawie uzyskanych wyników badań empirycznych. Formułuje też wskazania dotyczące rozwijania dyspozycji osobowościowych nauczycieli oraz zalecenia dotyczące szkoleń i warsztatów w zakresie odczuwania satysfakcji z pracy i profilaktyki zagrożeń psychospołecznych. Przedstawione podsumowanie oraz wnioski świadczą o tym, że Doktorantka doskonale zdaje sobie sprawę ze złożoności badań dotyczących podejmowanej problematyki, zarówno w obszarze teorii, jak i praktyki badawczej, a także analizy i zastosowania wyników badań, czego dowodzi rzeczowe opracowanie treści tej części pracy. Mimo moich uwag oraz nielicznych błędów gramatycznych i ortograficznych, rozprawę oceniam pozytywnie. Doceniam wiedzę Autorki z zakresu analizowanej problematyki, zaangażowanie w podjęte badania i ich realizację oraz analizę skrupulatnie zebranego materiału empirycznego.

3. Konkluzja

Przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska stanowi interesujące studium o charakterze teoretyczno-empirycznym, w którym Autorka w kompetentny sposób analizuje kluczowe kwestie dotyczące problematyki zrealizowanych badań. Analiza ocenianej rozprawy pozwala uznać, że Pani mgr Ilona Szostak-Joško sprostała wymaganiom naukowym związanym ze złożonością podjętej problematyki i specyfiką analizowanych zagadnień.

Praca stanowi oryginalne rozwiązanie zaprezentowanego przez Doktorantkę problemu naukowego. Autorka posiada bogatą wiedzę teoretyczną w obszarze analizowanej problematyki oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia badań. Narracja naukowa jest czytelna, należy też docenić dobrze dobraną i interesującą problematykę badań, logiczny układ i analizę zagadnień teoretycznych, będących podstawą badań empirycznych oraz kompetencje związane z projektowaniem badań oraz z klarowną prezentacją ich wyników.

Praca Pani mgr Ilony Szostak-Joško wnosi istotny wkład w refleksję naukową usytuowaną w problematyce pedagogiki, w szczególności pedeutologii i pedagogiki pracy. Zrealizowane badania są aktualne, ważne i potrzebne. Doceniając naukową wagę i jakość rozważań zawartych w niniejszej pracy, uważam, że recenzowana dysertacja Pani mgr Ilony Szostak-Joško pt. *Psychospołeczne korelaty satysfakcji z pracy nauczycieli szkół podstawowych* spełnia kryteria rozpraw doktorskich.

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa spełnia wymagania sformułowane w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, w związku z tym wnoszę o przyjęcie rozprawy Pani mgr Ilony Szostak-Joško i dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Jelińska